

Mojžíš

O Mojžíši jako historické osobě, nemáme žádné historické zprávy. Popis jeho narození obsahuje určitě i legendární prvky. Také v příběhu o narození Sargona I., který založil Akkadskou říši v Mezopotámii, se dočteme, že jej matka pustila po vodě v košíku vymazaném smolou. A přitom je Sargon zcela jistě skutečnou historickou postavou.

Jméno Mojžíš je v Písmu vysvětleno jako: „*ten, který vytahuje*“. Ale jde zcela určitě o teologický výklad. Protože jméno Mojžíš je mnohem pravděpodobněji egyptského původu a znamená „*syn*“. Například Tutmose znamená: „*syn boha Thota*“, Ramses: „*syn boha Ra*“. Přece by si Izraelci pro zakladatele svého náboženství a největšího proroka nevymysleli egyptské jméno. Byl to tedy **pravděpodobně skutečně žijící člověk**.

Po nalezení v Nilu byl vrácen své matce, aby jej odkojila. V určitém věku (*snad mezi 3-10 lety*) pak odešel do paláce, kde byl **vychován jako syn faraónovy dcery**, kterého jí darovala posvátná řeka Nil. Přestože vyrůstal v egyptském prostředí, zůstalo v něm vědomí jeho hebrejského původu. Hebrejskou řeč nejspíš zapomněl, proto říkal, že koktá. Egyptskou řeč, ale uměl dobře, protože před faraónem mluvil sám, kdežto před Hebreji za pomoci Áróna. Jednou viděl, jak byl ubit hebrejský otrok svým strážcem a v hněvu strážce zabil. Musel ovšem uprchnout do Midjánské země, protože faraón nad ním vyhlásil trest smrti. Tady se oženil s dcerou Midjánského vůdce Jitra (*na jiných místech je označen jako Ruel*). Teprve když zemřel faraón (*předpokládá se, že Ramses II.*) mohl se Mojžíš vrátit. To už se vracel s pověřením samotného Hospodina, aby vyvedl jeho lid z Egypta. Na trůn nastoupil syn Ramsese II. Merenptah. Zpočátku byl v nelehké pozici, protože na západě musel bojovat s Libyjci, z východu se na něj valily indoevropské kmeny, které již zničily egyptského spojence Chetitskou říši. Těchto zmatků zřejmě využili Hebrejové k odchodu.

Svátek Pesach

Sama slavnost je velmi stará, patrně ještě předizraelská. Kořen slova „*pesach*“ se vykládá jako poskakování nebo pokulhávání při kultických slavnostech boha Baala. Velikonoční večeře, tak jak nám ji podává Písmo, je už ovšem svátek spojený z různých, původně nezávislých, obřadů. Především starého **pasteveckého svátku**: hodů beránka, který trval pouze jednu noc prvního jarního úplňku. Po vyvedení z Egypta se svátek slavil jako **záchrana z egyptského otroctví**. Po usazení v Kenaanu byl potom spojen se **svátkem nekvašených chlebů**, což byla původně kenaanská zemědělská slavnost na zahájení žně ječmene, která trvala 7 dní.

Způsob slavení velikonočních slavností byl upřesněn a hlavně doplněn výkladem zázračné záchrany Hospodinem, aby bylo zaručeno jeho neustálé předávání budoucím pokolením.

Kdo z Egypta odešel?

Odešli Hebrejové pod Mojžíšovým vedením a tzv. „*přimíšený*“ lid. Autor je sice označuje již v začátku za národ, ale zřejmě šlo ještě o **velmi nesourodou skupinu**, která se rozhodla pro tento způsob záchrany z otroctví. Zcela určitě jich nebylo 600 000, jak uvádí 2.kniha Mojžíšova. Spolu s ženami a dětmi by jich bylo asi 2-3 milióny a takové množství lidí by se na Sinajském poloostrově nemohlo uživit. Slovo *efed*, které znamená tisíc, mělo původně význam rodu a později vojenské jednotky, kterou rod postavil, tedy 9 -10 mužů. Mohlo se tedy klidně jednat o menší počet mužů.

Jiné vysvětlení říká, že se zde objevil údaj, který pocházel z **prvního sčítání obyvatel za krále Davida**. Další hlasy vysvětlují číslo 603 550 mužů (*uvedené ve 4.knize Mojžíšově*), jako **symbolickou hodnotu**, protože se jedná o číselnou hodnotu slova „*jisrael*“. V každém případě v Písmu najdeme více číselných údajů, které nejsou příliš věrohodné. Nesmíme ovšem zapomínat, že autorovi vždycky šlo o to, ukázat mocné Boží působení, které není závislé na lidské síle.

Kudy z Egypta odešli?

To vůbec není jednoduchá otázka. Tradičně se udává, že z **Pitomu** šli Izraelci směrem na jih. Tzv. Rákosové moře byl potom buď cíp některého z jezer nebo severovýchodní výběžek Rudého moře. Dnes se však již zažitý překlad Rákosového moře jako Rudé moře pokládá za chybný. A Rákosové moře se hledá spíše v oblasti dnešního Suezského průplavu, kde byla rozsáhlá bažinatá oblast. Další výklady umísťují rákosové moře na sever, při středozemním moři, kde leží **Sirbónské jezero**, mělká laguna na jejímž okraji se dodnes zachovaly zbytky svatyně Dia Kasia - řecké obdoby semitského Baala sapónského, o kterém se dočteme v 1.Mojž.14,9. Celé vyprávění

je však složeno z mnoha různě starých vrstev. Je tedy zřejmé, že tato důležitá událost byla **od prvních chvil upravována tak, aby co nejlépe vynikl Boží čin záchrany**.

S jistotou nemůžeme také určit ani horu **Sinaj**, která se dnes ztotožňuje se stejnojmennou horou na jihu Sinajského poloostrova. V těchto vyprahlých územích by nemohla putovat velká skupina lidí se ženami a dětmi. Ostatně druhý název téže hory **Chóreb** naznačuje nejednoznačnost starého podání. Spíše se zdá, že kočující Izraelci pobývali dlouho v oáze **Kadeš**, na východě Sinajského poloostrova, která je známá vydatnými prameny pitné vody. Tady zřejmě vznikly základy zákonodárství, jehož tradice byla teprve dodatečně přenesena k bájně hoře Sinaj.

Smlouva s Hospodinem

Lid je vysvobozený z Egypta a putuje pouští. Je to ale lid nespokojený a nejednotný. Vždyť k odchodu z Egypta a z egyptského otroctví se spojili nejen potomci patriarchů, ale i mnoho tzv. „**přimíšeného**“ lidu. Aby se z tohoto různorodého spolku stal jeden národ, je na to zapotřebí alespoň dvou věcí:

1. **Společně prožity čas**, společná rozhodnutí, společné dohody, společné překonávání překážek. Proto Izraelité putovali 40 let pouští. Čtyřicítka totiž podle Izraelitů znamená plnost. Takže i když to nemuselo být přesně 40 let, určitě to byla dost dlouhá doba, aby se z bývalých otroků stal národ. Jistě se za tu dobu narodila nová generace, která byla od počátku svobodná, která nebyla zatížena způsobem myšlení otroka, která už nebude čekat na přidělení práce, ale sama bude rozhodovat i nést odpovědnost.
2. **Motivace** – která je neméně důležitá. Bylo důležité dát lidem ideu, něco, co by je nadchlo, pro co by žili, co by je ještě více sjednotilo. A tím byla **smlouva s Bohem**. Z dřívějších otroků se stal vyvolený národ Hospodinův. To dokázalo sjednotit různé kmeny i skupiny. A že je to událost trvalé hodnoty, o tom svědčí i více než 3000-letá historie tohoto národa, který žije. I když mnoho tehdejších mocných a bohatých národů zaniklo a dnes nám po nich zůstala jen jména, archeologické vykopávky a zmínky v bibli.

Nic na důležitosti smlouvy s Bohem nemění ani fakt, že pravděpodobně byla uzavřena teprve později. Možná až na území Kenaanu za přítomnosti všech kmenů, ze kterých se později stalo jediné království.

Majestátní forma Desatera připomíná **smlouvy chetitských panovníků** se svými vazaly, tedy králi menších zemí, kteří byli chetitské říši podřízeni. Nebyla to tedy smlouva mezi rovnocennými partnery (to *opravdu s Bohem nejsme*). Můžeme v ní nalézt několik bodů:

- Předmluva jako **představení panovníka**, se všemi jeho tituly:
„Já jsem Muršiliš, syn Muršiliše, rozvážný král poslušný Apulunaše, který dává vzcházet září nad zemí Chattuše a zjednal si poslušnost čtyř stran světa.“
„Já jsem Hospodin, tvůj Bůh.“
- **Historický úvod** - seznámení s předešlými událostmi: obchodními vztahy, válkami, uzavřenými manželstvími.
„Můj otec byl králem na Chattuši 30 let a já jsem se stal králem po svém otci. a postavil jsem tuto svatyni Apolunašovi v Chattuši na znamení své záchrany. Neboť on mě vysvobodil od všech králů, dal mi shlížet na všechny, kdo mne nenáviděli.“
„Jsem ten, který tě vyvedl z egyptské země.“
- **Podmínky smlouvy** diktoval vždy silnější. Například výši daní odváděných panovníkovi, závazky, které jsou mu smlouvou uloženy.
„...a bude každoročně odvádět pozdravné dary pro můj Majestát: 100 talentů zlata, 10 talentů stříbra, 10 talentů mědi, 200 talentů železa, 3000 pestrobarevných a lněných oděvů ...“
„Nebudeš mít jiného Boha mimo mne. Nezobrazíš si Boha ...“
- **Úschova dokladu - veřejné čtení**. Aby nebyly dohody zfalšovány bylo nutné je uložit na bezpečné místo. Navíc musely být čteny na „**osvěžení paměti**“ obou stran, aby smlouva nebyla v budoucnu porušena. O opakování Zákona čteme v Písmu mnohokrát. V některých případech se jednalo o zvlášť slavnostní obnovení smlouvy s Hospodinem.
„...a na paměť tohoto vítězství bude každoročně v době prvního jarního novoluní čtena tato smlouva, aby dohoda obou stran nebyla nikdy zapomenuta...“

„Hospodin řekl Mojžíši: „Vystup ke mně na horu a pobud' tam. Dám ti kamenné desky - zákon a přikázání, která jsem napsal, abys je vyučoval.“

- **Seznam Bohů jako svědků dohody.** Nebeský dvůr byl vždy chápán jako svědek pozemských událostí. Podle starověkého chápání měli tito svědkové právní hodnotu. Na mnoha místech Písma najdeme, že Bůh si bere za svědky nebe a zemi.

„... toto viděl Kumarbi a Telepinuš, střežící úrodu, také Nérik a Zippalanda, hřmící z oblaků, Rutaš ochránitelka lovců ...“

Žalm 50: „Slyš můj lide, budu mluvit, Izraeli, svědčím proti tobě, já jsem Bůh, tvůj Bůh jsem.“

- **Požehnání** pro toho, kdo dodrží smlouvu a **prokletí** pro toho, kdo ji poruší. Poddaný musel veřejně přísahat věrnost svému nadřízenému.

„A kdyby snad Naramsín, král Ebly, porušil tato naše nařízení, ať je proklet...“

„... neboť přestupky vám nepromine ... když však jej budeš opravdu poslouchat a činit všechno, co mluvím, stanu se nepřitelem tvých nepřátel a protivníkem tvých protivníků.“

- **Náboženská slavnost** na ukončení. Podle starověkých představ v Orientu mělo vše, co se odehrálo na zemi svůj obraz v nebi. Slavnost byla obvykle obětí, kdy obě strany jedly pečené maso z téhož zabitého zvířete v přesvědčení, že jsou spolustolovníky nebeské slavnosti. Být společně u stolu však odjakživa znamenalo uzavření jisté dohody.

„Na zpečetění této dohody obětujeme bohyni Ištarě a bohu Telepušinovi 20 jalovic a 20 býků...“

„... i jedli a pili ...“

Desatero

Takto tedy probíhalo podle Písma uzavření smlouvy s Hospodinem. Ale vraťme se nyní k jeho nejdůležitější části - Desateru. Dobu jeho vzniku nelze spolehlivě určit. Ve staré a středověké církvi se věřilo, že jejich autorem je Mojžíš a že Desatero je směrnicí izraelského lidu od samého počátku. Od 19. století se vědci pustili také do zkoumání textu Desatera. Nejprve si mysleli, že není možné, aby něco tak vyspělého mohlo vzniknout v primitivní společnosti kočovných beduínů. Jenomže nové nálezy ukázaly, že v Kenaanské oblasti, kam Izraelité přišli, se používalo **právo kazuistické**. Tedy právo založené na konkrétních případech (*toto pojetí práva se nám zachovalo například v anglosaském právním systému*). Např.: Ex 21,12: „Kdo někoho uhodí a ten zemře, musí zemřít.“

Jenomže Desatero obsahuje obecně platné směrnice: nezabiješ, nepokradeš, nepodáš křivého svědectví - tedy tzv. **apodiktické právo**. Tento druh práva ale najdeme ve starém Orientě pouze v chetitské oblasti (*v malé Asii*). Je tedy pravděpodobné, že Desatero do zaslíbené země skutečně přinesly izraelské kmeny, které nebyly zdaleka tak primitivní, jak se soudilo. Podoba Desatera byla ovšem jednodušší, než jak ji známe z bible. Dnešní podobu získalo Desatero pravděpodobně až mnohem později.

Dvě podoby Desatera

Jako celek je desatero zapsáno nejenom v 2.knize Mojžíšově, kde se píše o uzavření smlouvy s Hospodinem, ale také v 5.knize Mojžíšově, v tzv.deuteronomiu - neboli opakování zákona. Obě verze se v podstatě shodují. Jediný rozdíl je v **motivaci pro den odpočinku**. 1 verze klade důraz na náboženské motivy, protože Bůh také 7.dne odpočíval. V Opakování zákona se zdůrazňují sociální motivy - nejenom ty budeš odpočívat, ale i tvůj otrok, otrokyně a všichni v tvém domě. Dokonce i zvířata, která ti jinak slouží. Dá se říci, že v první verzi je zachycena jeruzalémská tradice, v druhém případě tradice severo-izraelská, snad z Bet-elu.

Kniha smlouvy

Po Desateru následuje další text, nazvaný Kniha smlouvy. Ta obsahuje trestní předpisy, ustanovení pro liturgii i pro všední život. Obsahuje obě formy příkazů: obecná ustanovení i jednotlivé případy. Popis konkrétních případů ale převažuje nad obecnými normami. Z toho můžeme usuzovat, že základ knihy smlouvy je pravděpodobně velmi starý (*to jsou ta obecná ustanovení, která si izraelské kmeny přinesly do zaslíbené země*), ale současnou podobu dostala nařízení teprve po usazení v Kenaanské zemi, kde se Izraelité setkali s formou práva popisem jednotlivých případů.

Obsah Desatera

Představení Boha: nepopírá se ještě existence jiných Bohů, jen se zakazuje je uctívat.

Nezobrazíš si Boha. Věřilo se, že božstvo naplňuje správně vyrobenou sochu. Nezáleželo na podobě. Důležité ale bylo, že bůh byl nejvíce přítomen právě tam, kde stála socha. Ale Hospodin nechce být takto omezen. Nechce, aby měl člověk jakýkoliv předmět, ve kterém by měl zajištěnu Boží přítomnost a blízkost. Když Izraelci na poušti udělali zlaté býčky, nebylo to jejich nové božstvo, ani zpodobení JHVH. Měli to být podstavce pro jejich Boha. Tady od nynějška bude Bůh sídlit, tady se mu budeme klanět, tady nám bude blízko. Ale to už je omezení Hospodinovy svobody. Na zdůraznění důležitosti tu jsou i pohružky trestem za zneužití a slíbená odměna za zachovávání. Trest se vztahuje na 3-4 generace. Což byl rozsah generací, které spolu mohli žít v jednom domě a na které mohlo mít jednání jednoho z nich vliv. 3-4 generacemi byla také omezena krevní msta u beduínů. Hospodinův trest tedy nepřesahuje lidskou míru. Za to závěrečné zaslíbení nemá hranice - je slíbeno tisícům pokolení.

Nezneužiješ jméno Boží. Znáť jméno dávalo možnost se ho dovolávat, přivolávat, ale také nad jeho nositelem mít určitou moc. Bůh Izraelitům své jméno řekl, ale zároveň připomíná, aby nebylo zneužito magií nebo sobeckým vymáháním něčeho. V hebrejštině má slovo „*nadarmo*“ také smysl „*falešně*“. Falešné zneužití je možné například v liturgii, kdy ústy sice Bohu vzdávám chválu, ale mé srdce je daleko od něj.

Pamatuj na den odpočinku. Ve své době to bylo něco úplně nového. To nebyly tzv. „*nebezpečné*“ dny, plné strachu, které známe z Babylónie. V tyto dny mohl člověk přerušit práci a radovat se ze společenství s Hospodinem. Tento odpočinek měl 3 hlavní motivy:

- *ukazuje na **pravé místo práce**: je to prostředek obživy, Boží oslavy a služby bližnímu. Člověk ji musí umět přerušit, aby se z něho nestal workoholik.*
- *je tu silný **sociální motiv**: přerušit práci mají všichni. Svobodní, otroci i bezdomovci. Dokonce i zvířata.*
- *Den odpočinku měl být den „oddělený“ pro Boha. Člověk měl přerušit práci, aby se mohl věnovat Hospodinu.*

Není ovšem jisté, zda byl původně dnem odpočinku v Izraeli šabat. Tento výraz připomíná babylonské „*šapattu*“ - tedy den měsíčního úplňku a patrně s ním také souvisel. Na souvislost s úplňkem ukazují i výroky některých proroků. Jakoby se nejprve slavilo novoluní a postupně se z toho vyvinulo každotýdenní slavení šabatu jako dne Hospodina.

Cti otce svého a matku svou. Jsou zmíněni oba rodiče, protože oba mají podíl nejenom na výchově, ale i na duchovním vedení. Proto si izraelští muži nesměli brát za manželky pohanské ženy. Tento příkaz platí dodnes. „*Ctí*“ znamená nejenom úctu, ale také pomoc a starost ve stáří. Za to je slibován vysoký věk a pokračování rodu.

Nezabiješ. Nejednalo se o jakékoliv zabití. Na války se například vztahovaly zvláštní předpisy. Šlo o **zabití mimo určitý řád**. Svévolně, bez soudu. Víník měl být potrestán řádným soudem.

Nezcižolozíš. Mělo **chránit manželství** před porušením ať už osobní neukázněností nebo provozováním Baalova kultu (*který byl v té době značně nemravný*). Prvotním motivem tedy nebyly majetkové důvody (*že manželka je majetkem mužovým*), jak se někdy soudilo, ale důvody náboženské.

Nepokradeš. Chrání **majetkoprávní jistotu** člověka a také **svobodu** člověka. Někteří badatelé předpokládají, že v první řadě se naráží na krádež člověka a jeho prodání do otroctví (*např. Josef egyptský*). V každém případě se tímto přikázáním staví hráz kořistnictví mocných a silných.

Nevydáš křivého svědectví. Chrání čest člověka a vede ho **k pravdě**. Používá výrazy typické pro soudní terminologii. U soudu hrál totiž svědek důležitou roli, protože bez svědeckého potvrzení nemohl být nikdo odsouzen. Svědectví lze potom rozšířit na jakékoliv **svědectví o bližním**, kdekoli (*ve škole, zaměstnání apod.*).

Nepožádáš - nebudeš dychtit. Někteří badatelé se domnívají, že je to pokračování přikázání Nepokradeš, ve kterém se mluví o krádeži svobodného Izraelce, kdežto zde jde o krádež závislé osoby (*manželky, dítěte, otroka*). Je ovšem otázkou, proč nejsou obě přikázání uvedena za sebou. Spíše se můžeme přiklonit k názoru, že se zde zakazuje čarodějnická praxe **uhranutí, magie** a přivolání neštěstí na majetek druhého. Jde vlastně o **zákaz chtivé závisti**.

Rozdělení desatera

Proč zrovna Desatero, když je tu uvedeno 12 rozkazovacích způsobů. Název „Desatero“ se začal užívat podle textů uvedených v 2. i v 5.knize Mojžíšově, kde se hovoří o deseti přikázáních (*přesněji o 10 slovech*). Samotné rozdělení se liší v katolické, pravoslavné i rabínské tradici.